

עם, ארץ, חירות | יותם משה הלפרין

תובנות על כלכלת הדרור בארץ ישראל

הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל הוא מוטיב מרכזי במקרא, החל מברית בין הבתרים, דרך יציאת מצרים ולאורך הנדודים במדבר עד לכניסה לארץ. קשר זה כה פשוט עד שלרוב אנו לא עוצרים לשאול- מהי משמעותו? בעת לימוד העיון בסוגיות "שביעית ויובל" ביקשתי להבין את טיב הקשר, המסקנות אליהן הגעתי היו עבורי משמעותיות וברצוני לשתפן.¹

ראשיתו של הקשר בין העם והארץ היא בהבטחת הא-ל, אך מעבר להבטחת הירושה המסתכמת בנוכחות פיזית, הקשר מכיל גם מימד מעשי, ביטויו הפשוט הוא כמובן המצוות התלויות בארץ. אולם מבט מעמיק במצוות אלו מגלה כי לקשר בין העם והארץ יש משמעות בסיסית פשוטה ביותר אך מהפכנית, הגוזרת מערכת כלכלית² מורכבת בעלת בשורה לעולם: בשורת הדרור, או במילה אחרת- החירות.³ רעיון זה עולה מההתרחשות המרכזית במה שהוא בעיני שיאו של הקשר עם הארץ- 'היובל'. מרכז היובל הוא קריאת הדרור אשר בתוכה שני

¹ תודה גדולה לרב ישי שכטר ולחבורה הנפלאה על הלימוד המשותף.
² הנקודות שאעלה במאמר הן בעלות משמעות רוחנית וכלכלית. בדיחה עצובה אומרת שלרב ממוצע יש מה לומר בכל נושא בעולם, עד שיבקשו ממנו לדבר על כלכלה. במאמרי אנסה לגעת ברעיון ובמודל של התורה, יישומו בשטח בימינו בוודאי יהיה כפורמט יותר מורכב ובעז"ה בקרוב תקום סנהדרין שתדרוש את התורה ותחדש מערכת כלכלית עברית המושתתת על יסודותיה, אשר תצא מציון באור גדול.
³ חירות אינה מילה מקראית והמילה דרור היא מדויקת כפי שנראה בהמשך. השימוש במאמר במילה חירות נעשה על מנת לבטא את רעיון הדרור בשפתנו.

מרכיבים: שחרור כל העבדים ושיבת האדם אל קרקעותיו, דרכם בעיני נפתח עולם שלם של הבנה עמוקה לגבי טיב הקשר בין העם לארצו.

היובל

המפגש שלנו עם המצוות התלויות בארץ מגיע לעצמה גדולה אחת לשבע שנים, בשנת השמיטה. למרות הריחוק של רובנו מהעולם החקלאי והעובדה שתקנת הפרוזבול⁴ משאירה אותנו ללא שינוי ממשי, אנו מודעים לרוב משמעויותיה של השנה השביעית. אך מאז חרב מקדשנו וגלינו מארצנו⁵ התרחקה מתודעתנו המערכת הרחבה יותר אשר השמיטה היא אך חלק קטן ממנה. למעשה, מעיון פשוט בפרשת "בהר" הפותחת בשנת השבע (השמיטה) מתגלה שעיקר הפרשה הוא היובל:⁶

וּסְפַרְתָּ לְךָ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת פְּעָמִים וְהָיָה לְךָ יְמֵי שִׁבְעַת שָׁבָתֹת הַשָּׁנִים תִּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה: וְהָעֲבָרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַכַּפָּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אֲרָצְכֶם: וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שָׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא תְהִיָּה לְכֶם וְשָׁבְתֶם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ:

(ויקרא כ"ה)

מערכת שנות השמיטה הולכת ונמנית לקראת השיא: בתום שנת הארבעים ותשע מתחילה שנת היובל. הספירה הינה ציווי משמעותי בפני עצמו, מנין השנים והתאריכים הוא פן חשוב בכל תרבות והקב"ה מצווה אותנו על מנין מיוחד לפי שמיטין ויובלות. עניין זה מחזק את הטענה כי היובל הוא שיא הקשר של העם והארץ, כל אירוע יספר בתרבות העברית ביחס ליובל, המתקיים כמובן רק בארץ ישראל. הפסוק לא משאיר לנו מקום לתהות מה עומד להתרחש בשיאה של המערכת ומגלה לנו מיד- "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא תְהִיָּה לְכֶם

⁴ תקנת הלל המאפשרת לא לשמוט את החוב על ידי כתיבת שטר. ראה משנה שביעית, פ"י מ"ג.
⁵ מחלוקת ראשונים האם נתקיימו שמיטין ויובלות בבית שני מדאורייתא או בכלל. עיין גיטין לו ע"א, רש"י ותוספות על ה"ד; ושמעתי מחברי אלון אהרונים שחוקרי התנ"ך מסופקים האם נתקיים אי פעם יובל בישראל. הוכחה לכך שלא התקיים יובל היא שאין איזכור במקורות חז"ל על קיום מצווה זו, בשונה לדוגמא מהשמיטה אין זה משנה את העובדה שיובל הוא המודל המבוקש בתורה עד כי בקללות בפרשת בחקותי משמע כי העם גולה משום שלא ריצתה הארץ את שבתותיה (ויקרא כו לד).

⁶ מחלוקת תנאים (ספרא בהר, ב, ב) על הקשר והתלות בין השמיטה ליובל, והאם אפשר לנהוג שמיטה גם ללא יובל ולהיפך, אולם בפסוקים בפרשת בהר השמיטה היא חלק מהספירה ליובל, וכן להלכה לכ"ע היובל עצמה היא גם שמיטה אך אינה עולה למניין השמיטין, כיוון שהיא פסגת הספירה.

וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֶחָזְתּוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבוּ⁷ בשנת החמישים, שכאן הופכת ל'יובל', ישנה התרחשות מרכזית- קריאת 'דרור' בארץ.
לקריאה זו שני מרכיבים:

- שיבת האדם אל אחוזתו- כל אדם חוזר לשדה אבותיו אשר נמכרה לאחר.
  - שיבת האדם אל משפחתו- כל העבדים העבריים יוצאים לחופשי.
- אפתח בעניין האחרון מכיוון שלעניות דעתי הוא מבטא בשיא העצמה את בשורת היובל.

בשורת החירות

בפרשת עבד עברי באה התורה ושוללת מצב של עבדות גמורה בעם ישראל-

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצֵא לְחֻפְשֵׁי חָנָם: (...) וְאָם אָמַר יֵאמֹר הָעֶבֶד אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֶצְא חֻפְשִׁי: וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלֹת אוֹ אֶל הַמְּזוֹזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצָע וַעֲבָדוּ לְעַלְמִם:

(שמות כ"א)

אדם שנאלץ להימכר לעבד⁸ יודע שעבדות זו מוגבלת לשבע שנים, שבתומן תינתן לו הבחירה האם להישאר אצל אדונו או לצאת לחופשי, ובמידה ויבחר להישאר הוא נעשה לעבד עולם. התורה אף מציינת כי בחירה זו נובעת מאהבתו של העבד לאדונו, כלומר זו כלל איננה עבדות.⁹

שחרור העבדים הראשון המוכר לנו בהיסטוריה של העולם היה בתקופת שלטונו של סולון¹⁰ באתונה במאה השישית לפנה"ס, למרות חוקת סולון נשארה העבדות לזמן רב נוסף בקרב האנושות ואף בארה"ב אשר הוקמה על עקרונות השוויון והחופש רק מלחמת אזרחים עקובה מדם שהתרחשה לפני לא יותר

⁷ ויקרא כה, י.

⁸ בפרשת בהר נאמר- 'וכי ימוך אחיך... ודורשים- מכאן שרק אם אדם נפל למצב כלכלי קשה אז מותר לו למכור את עצמו לעבד, סתם כך לא.

⁹ מבלי להתייחס כלל לתנאים המפותחים בתושבע"פ אשר אותם האדון מחויב לקיים לפי התורה, וע' מדרש תנאים לדברים פרק טו פסוק טז.

"ויצא מעמך" מיכן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו".

¹⁰ סולון (638 - 558 לפנה"ס) היה מדינאי ומחוקק אתונאי, מכונן החוקה האתונאית. יש לציין כי באתונה גם קודם סולון היה נהוג שעבד שנמכר בגלל חוב משתחרר עם השלמת חובו, מנהג הדומה לפרשייה בדברים, אולם התורה מגבילה זאת לשבע שנים ללא קשר לסיפור הכלכלי.

ממאה חמישים שנה הביאה את עבדות השחורים לסופה. לצערנו גם כיום ישנן מקומות בעולם בהם עדיין נאלצים להתמודד עם התופעה. אם כן, בשורת התורה היא חידוש עצום בעולם- אין עבדות גמורה לאף אחד אלא מרצונו. חידוש זה מתעצם עוד יותר בהופעת היובל.

כאמור, הפסוק הפותח את פרשיית היובל מספר כי **כולם חוזרים אל משפחותיהם**, כלומר גם אותם העבדים מרצון יוצאים מעבדותם. ובהמשך מפורש הדבר:

וְכִי יִמּוּךְ אֶחִיד עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עֶבֶד: כְּשֹׁכִיר כְּתוֹשֵׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֵל אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:

(ויקרא כ"ה)

וכן הבינו חז"ל במדרש ההלכה:

הא מה ת"ל ועבדו לעולם, **עד היובל**; או ועבדו לעולם כמשמעו, ת"ל: ושבתם איש אל אחוזתו.

(מכילתא דר"י, משפטים, פרשה ב')

המכילתא מזהה כי לכאורה ישנה סתירה בין דין העבד המבקש להישאר לבין פרשיית היובל, ומכריעה שכוונת "ועבדו לעולם" היא עד היובל. במבט ראשוני דין זה סותר את ההיגיון, הרי ראינו מפורשות שאותו עבד עולם עשה זאת מאהבתו ומרצונו החופשי וכעת התורה מחייבת אותו לצאת לחופשי. אלא שהיובל מלמדנו כי על אף שהוא רוצה להיות עבד, התורה אינה מקבלת בשום פנים ואופן מצב של עבדות לעולם, אף לא בפורמט אותו יצרה התורה עבור עבד האוהב את אדונו ובוחר מחופש גמור להמשיך בעבדותו. והתורה מסבירה:

כִּי עֲבָדֶיךָ הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרַת עֶבֶד:

(ויקרא כ"ה)

עם ישראל הם עבדים לרבוש"ע, ומתוך עבדות זו הם בני חורין מכל אדם אחר ולא ניתנים לשעבוד לאיש.

אם כן, היובל מבשר את החירות לאדם שעד עתה היה משועבד. האם יש קשר בין כך ובין המרכיב הנוסף בקריאת הדרור, הוא השיבה אל הקרקעות? כדי להבין זאת נתבונן תחילה במושג 'דרור'.

דרור

מושג הדרור הוא מושג מיוחד שמופיע פעמים ספורות בתנ"ך, מתוכן רק פעמיים במקרא. אחת בנידון דידן והשניה בפרשיית שמן המשחה לכלי המשכן.¹¹ פרשנים רבים המנסים להסביר את משמעות המושג מפנים לפרשתנו, כמופע המרכזי של הביטוי. את משמעות המושג ניתן ללמוד בדרור מהופעותיו בנביאים:

רוח א-דני ה' עלי יען משח ה' אתי לבשר עניים שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבויים דרור ולאסורים פקח קוץ:

(ישעיהו ס"א)

הדבר אשר הזה אל ירמיהו מאת ה' אחרי פרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור: לשלח איש את עבדו ואיש את שפתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש: (ירמיהו ל"ד)

שתי ההופעות הללו עוסקות בשחרור עבד או אסיר, ודאי אם כן שהדרור קשור לחופש, מה שמתאים בהחלט לפרשייתנו. כך גם תרגם אונקלוס:

ותקדשון ית שנת חמשיין שנין ותקרין חירותא בארעא לכל יתבהא יובלא היא תהי לכוון ותתובון גבר לאחסנתיה וגבר לזרעיתיה תתובון: (תרגום אונקלוס לויקרא כ"ה)

אולם עדיין יש לשאול על עצם המונח 'דרור'. מדוע בחרה התורה להשתמש במילה ייחודית במקרא, ולא למשל באחת מהטיות לשון "גאולה" המופיעה פעמים רבות.¹²

התבוננות לשונית במילה יכולה לתת תשובה עמוקה: המילה 'דרור' מורכבת ביסודה מהאותיות- ד.ר. השייכות למילים- מדור, דירה. הגמרא במסכת ביצה בהתייחסה לציפור הדרור אומרת כך:

¹¹ שמות, ל', כ"ג.

¹² רק בפרשת בהר לכדה מופיע השורש ג.א.ל. 19 פעמים, מה שמוכיח שהבחירה במילה דרור איננה מקרית.

אמר רבה בר רב הונא: הכא בצפור דרור עסקינן, שאינה מקבלת מרות.
דתנא דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמה צפור דרור - שדרה בבית
כבשדה.

(בבלי, ביצה כד, א)

אותה ציפור אינה מקבלת מרות. היא גרה היכן שהיא רוצה מכאן שמה ובכך
חירותה. עולם החירות תלוי בדירה, במקום, בחירתה המדויקת של התורה במילה
דרור מבטאת לנו כי חירותו של האדם תלויה בדבר אחד - במקום בו הוא יכול
לדור.¹³

אם כן וודאי שהדרור משמעו חופש וחירות, אך לא סתם חירות אלא חירות
התלויה במקום. לכאורה קל עתה לגשת למרכיב הנוסף - שיבת האדם אל אדמתו
אשר היא מקומו, אולם מוכרחים להבין מדוע בכלל יש קשר בין חירות לבין
מקום? כדי להבין זאת צריך להתבונן בקשר בין האדם לבין מקומו ובצורה
ממוקדת יותר בין האדם לבין אדמתו.

מקום

על השאלה מהי חירות נכתבו כבר מילים רבות, אך כמדומני שההגדרה העולה
מהמושג המקראי 'דרור', דרך המקום, היא הפשוטה ביותר - הדרור הוא צמזום
התלות של האדם באחרים. כמובן שאין אדם שאינו תלוי בשום דבר, זוהי
תלישות מן המציאות. אך אדם הזקוק לאדם אחר כדי למלא את צרכיו הבסיסיים
ביותר תלוי נמצא באותו אדם ועל כן כבר איננו בן חורין.

מבלי להיכנס לרעיון הרוחני המסתתר בדרור התולה את חירות האדם במקומו
בעולם,¹⁴ נמצאת במושג הדרור הבנה פשוטה מאוד כי מקומו של האדם מאפשר
לו חירות. אדם שיש לו מקום, הנקרא בפרשתנו - 'אחוזתו', יש לו אפשרות
מגוריים ומחסה ולמעלה מכך יש לו יכולת לכלכל את עצמו ואפשרות להיות

¹³ בהלך הרוח החברתי-תרבותי כיום החירות נתפסת אצל רבים כיכולת לנדוד וכאי מחויבות
למקום אחד. אולם בתורה דווקא החיבור למקום הוא שמאפשר את החירות. אמנם ציפור הדרור
גרה בבית כבשדה, כלומר לא דווקא מקום אחד, אך לציפור שני המקומות משמשים למגורים.
מעבר זה בין הבית לשדה מתאים לציפור, אך לאדם יש צורך במקום לדור בו באופן קבוע יותר.
¹⁴ בעומק העניין יש קשר הדוק בין נושא זה לבין הנושא הרחב של מקומו של האדם בעולם
מראשית הבריאה כאשר איבד את מקומו (בגן עדן) בעקבות חטאו, דרך השבת המשיבה לו את
מקומו במובן מסוים ('אל יצא איש ממקומו') ושיבת האדם לאדמתו אשר בה עסקינן שהיא
שיאו של התהליך. אולם אילוץ הנייר מחייבים להתמקד בפנים מסוימות בקשר זה.

שותף במערכת הכלכלית. אדם שיש לו שדה יכול לגדל בעצמו גידולים חקלאיים, לסחור בהם עם אחרים ולמלא את מחסורו. לחילופין, הוא יכול להשכיר את השדה לאחר ובכסף זה לכלכל את ביתו.

אמנם נכון שאדם יכול להיות בעל מלאכה, אולם תמיד הוא יהיה תלוי בביקוש למלאכתו, בשינויי הזמן והטכנולוגיה ובמשתנים נוספים. לעומת זאת התורה מבקשת ליצור לנו מערכת כלכלית שבה האדם אינו תלוי באחר, בזכות המקום. בעל אדמה תמיד יוכל להצמיח תוצר כלשהו, להשכיר את הקרקע וכמובן להשתמש בה לצורך מגורים. **אדם בעל מקום תמיד יכול להתחיל בכוחות עצמו, התלות שלו באחר מצטמצמת למינימום האפשרי, הבסיס הכלכלי תלוי רק בו עצמו וזוהי החירות המתאפשרת לאדם דרך מקומו.**

אני חושב שגם מבט פילולוגי במילה 'מקום' מראה כי משמעותה היא- הקמה וקיום, מקומו של אדם מקיימו, כמו שהמילה 'אחוזה' מבטאת את אחיזתו של האדם בחייו.

מעניין לשים לב לכך שמערכת ספירת השנים מתאפסת ביובל, השנה אחר היובל היא טוב- השנה הראשונה. כל המערכת מכוונת לחירותו של האדם אשר מגדירה את מעגל הספירה. כפי שכתבתי לעיל, מערכת תרבותית נבחנת בין השאר דרך מניין הזמנים שלה. אנו סופרים מעת החירות ביובל שעבר עד לעת החירות ביובל הבא וכל שנה וכל מאורע נספר ביחס לשנת הדרור בה העבד שב לביתו והאדם חוזר לאחוזתו.¹⁵

אולם לכאורה אותו הדרור משאיר פן של שיעבוד, האדם משועבד לאדמתו, שנה שחונה תחזירו לדלות ולתלות בחסדי אחרים. ניתן היה לומר כי זו החירות המקסימלית שניתן לבקש, תלות רק באדמה ולא באחר אך כאן מופיעה בשורתה הגדולה של ארץ ישראל בכלכלת הדרור המבשרת חירות גמורה. כדי להבין אותה נתבונן בקצרה בקשר אדם ואדמה מראשית הבריאה.

¹⁵ מנייני השנים למלכים בנביאים ומניין השנים בימינו לבריאת העולם אינם לפי מצוות התורה. בתורה אנו מוצאים רק שתי צורות מניין אשר שתיהן ביחס לחירות- מניין השנים ליציאת מצרים, חירות העם הראשונה וציווי על מניין השנים המיועד בארץ ישראל לפי החירות התוררת ביובל.

אדם - אדמה

פרק ב' בבראשית פותח בפנינו מערכת יחסים של אדם ואדמה. האדמה לא מצמיחה דבר כיוון שהיא מחכה לאדם:

וְכָל יְשִׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרָם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר ה' אֱ-לֹהִים עַל הָאֶרֶץ וְאָדָם אֵינָן לְעֹבְדֵי אֵת הָאֲדָמָה:
(בראשית ב')

והאדם עצמו נוצר ממנה:¹⁶

וַיִּצְרָה אֱ-לֹהִים אֵת הָאָדָם עֶפְרָ מִן הָאֲדָמָה וַיַּפֵּחַ בְּאָפִיו נְשִׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:
(שם)

הקשר הוא כל כך חזק ועצמותי עד שכשהאדם חוטא האדמה מקוללת בגללו:
וְלֵאדָם אָמַר כִּי שְׂמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אַרְוֶהָ אַרְוֶהָ הָאֲדָמָה בְּעֵבֶרְךָ בְּעֵצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
(בראשית ג')

אם כך, מצב האדמה תלוי במעשה האדם וקשר זה נמשך עד לנח אחרי המבול:
וַיִּרַח ה' אֵת רִיחַ הַנְּיִיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה' אֵל לְבוֹ לֹא אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֵת הָאֲדָמָה בְּעֵבֹר הָאָדָם כִּי יִצַר לִב הָאָדָם רַע מִנְעֻרָיו וְלֹא אֶסֶף עוֹד לְהַכּוֹת אֵת כָּל חַי כָּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: עַד כָּל יְמֵי הָאֶרֶץ יִרַע וְקָצִיר וְקָר וְחֹם וְקָיִץ וְחֹרֶף וַיִּזְרַח וַיִּשְׁבְּחוּ:
(בראשית ח')

בפסוק מפורש כי עד עתה האדמה היתה במצב בו היא מקוללת בעבור האדם ('לא אוסיף' מלמדנו על העבר),¹⁷ שיאו של מצב זה מגיע בהבאת המבול בו 'כל היקום על פני האדמה'¹⁸ נמחה בעקבות מעשה האדם. מעתה הקב"ה מחליט לנתק את התלות בין האדמה לאדם, האדמה בשלה והאדם בשלו. 'קיץ וחורף לא ישבתו' ללא קשר למעשה האדם.

¹⁶ יש מקום לומר כי על אף שהוא נוצר ממנה הוא המעניק לה את שמה ולא להיפך, שכן השם שלו- א.ד.מ הוא הבסיס לשמה- אדמה.
¹⁷ וכך ניתן גם ללמוד מפירוט התורה את הסיבה לשמו של נח: וַיִּקְרָא אֵת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמִעֵצָבוֹן יִדְּיֵנוּ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אָרְוָהּ ה': (בראשית, ה', כ"ט) עד אותו הזמן האדמה היתה מקוללת.
¹⁸ בראשית ז', ד'

אולם הקשר העצמותי חוזר במקום אחד ולעם אחד. הקב"ה מבשר לעמו כי בארץ ישראל, בניגוד לשאר ארצות כארץ מצרים, הגשמים הם העיקר:

כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית בגלגל בגן הירק: והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשטה מים: (דברים י"א)

אך מיד מבאר להם כי הגשמים והצמחת האדמה תלויים רק בדבר אחד- במעשיהם:

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם: ותרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה' נתן לכם:

(שם)

אותו קשר בראשיתי מגן עדן ומאדם הראשון שב בכניסת עם ישראל לארצו. לטוב ולרע, כשהעם יקיים המצוות האדמה תתן ברכה וכשהעם יפר אותן היא תעצור ולא תצמיח.

האדם בעל המקום בארץ ישראל הוא בן חורין לחלוטין, קיומו הכלכלי אינו תלוי באדמה אלא בו עצמו. לפי מעשיו תהא ברכה ולפי מעשיו תעצור הארץ את ברכתה, זוהי בשורת החירות המופיעה בארץ ישראל ומשיבה את האדם לקשר ישיר עם אדמתו, ובעצם את השליטה בקיומו הכלכלי לידי הווא.

שיאו של הקשר הוא שנת היובל המבשרת דרור למי שהיה משועבד הן רשמית כעבד והן מהותית כחסר מקום, אולם מהות הקשר בין העם לארץ כפי שראינו הוא חירות לכל העם ולכל אדם לאורך כל הזמן ולא רק ביובל. כלכלת עם ישראל תלויה רק בו, הוא בן חורין לשגשג ולפרוח אם יבחר בכך.

כמובן שהתורה דורשת שמירה על כל המצוות, אך את הברכה הכלכלית התורה תולה בעיקר בתחום אחד- החסד. המפתח לדעתי נמצא בפרשת ראה העוסקת בשמיטת הכספים בתום שנת השמיטה, התורה מביאה את הטעם לשמיטת החובות:

אָפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בָּךְ אָבִיוֹן כִּי בְרַךְ יִבְרַכְךָ ה' בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלוֹהֶיךָ נָתַן
לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ:

(דברים ט"ו)

בארץ הברכה לא יתכן שיהיה אביון. השמירה והדאגה שלא יהיה אביון מביאה
איתה את הברכה בעצמה כמבואר בפסוקים הבאים:

כִּי יִהְיֶה בָּךְ אָבִיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלוֹהֶיךָ נָתַן
לְךָ לֹא תֵאמֹר אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאַחֶיךָ הָאָבִיוֹן: כִּי פָתַח
תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהֵעֲבַט תַּעֲבִיטְנוּ דֵי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יַחְסֵר לוֹ: נָתַן תַּתֵּן לוֹ
וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ בְּתַתֵּךְ לוֹ כִּי בְגִלְלֵי הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלוֹהֶיךָ בְּכָל
מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ:

(שם)

התורה מצווה להלוות לאביון, לא לתת למצב בו אדם שרוי בחוסר. מאידך אל
לאדם לחשוש שיחסר לו בגלל הלוואתו אלא להפך, הקב"ה יברך אותו בזכות
דאגתו להוציא אותו ואת אחיו מאביונותו.¹⁹

סיכום

משמעות הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל היא עמוקה ומעשית ביותר, היא
שובו של הקשר הבראשיתי בין אדם לאדמתו הנותן לעם ולאדם את החירות
לקיים את עצמו מבחינה כלכלית לפי מעשיו ולהביא לעצמו ברכה ושפע. לאדם
הפרטי מובטחת אדמה - מקום המאפשר לו את חירותו הפרטית שלו בזכותו יוכל
לעמוד על רגליו ולא להיות תלוי באחר. המערכת התרבותית בארץ מונה את
שנותיה לקראת שיאם של החיים בארץ המגיע ביובל - קריאת הדרור בה האדם
שב לאדמתו והעבדים יוצאים לחופשי, אפילו אלו שרצו להישאר בעבדותם.
בכך המערכת מאפשרת לאדם להתחיל מחדש כבן חורין.
נדע את הארץ במשמעותה הפשוטה ונצליח ליצור מערכת של חירות וחסד,
שנרצה יחד עם הארץ את שבתותיה ואת יובלותיה ונשמע שופר גדול קורא
לכולנו לדרור במהרה.

¹⁹ וכן הוא הדבר במצוות נוספות כמו איסור נשך (דברים, כ"ג, כ"א), לקט, שכחה ופאה (שם, כ"א, י"ט) ומתנות לויים (שם, י"ד, כ"ט) אשר כולן מבטאות את הדאגה לחלש ומבטיחות ברכה כלכלית בצדן.